

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS IN SOMNIUM
SCIPIONIS EXPOSITIONIS QUAMELEGANTISSIMAE.

LIBER SECVNDVS.

¶ Concentum quendam effici motu cœlestium corporum, & quo modo ratio eius concērus a Pythagora sit dephensa, Tum qui numeri apti sint consonantiis musicis, quotq; consonantiæ sint. A

Caput

Primum.

VPERIORE COM-

MENTARIO EVSTACHI LVCE MIHI CHARIOR

dilectiorq; sili, ad stelliferæ sphaeræ cursum & subiectarq;

septē sermo processerat. Nunc iam de musica earq; modu

latiōe disputet. Quis hic, inquam, q; est qui cōplet au-

res meas tantus & tā dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui

interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte ra-

tione distinctis, & impulsu & motu ipsorq; orbū efficit, & acuta cū grauibus tē

perans, varios æquabiliter cōcentus efficit. Nec em̄ silētio tanti motus incitari pos-

sunt. & natura fert, ut extrema ex altera parte graui, ex altera aut̄ acute sonent.

Quā ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est cōcitator,

acute excitato mouet sono, grauiissimo aut̄ hic lunaris atq; infimus. Nā terra

nona, immobilis manens, ima sede semper hæret, cōplexa mundi mediū locum.

Illi aut̄ octo cursus, in quibus eadē uis est duorq; septē efficiunt distinctis inter-

uallis sonos, qui numerus rerq; oim̄ fere nodus est, qd̄ docti homines neruis imi-

tati atq; cantibus, aperuerunt sibi reditū in hunc locū. Exposito sphaerarq; or

dine, motuq; descripto, quo septē subiectæ in contrarium cœlo ferunt, conse-

quens est, ut qualē sonū tantarq; molium impulsus efficiat, hic requirat. Ex ipso

em̄ circumductu orbium, sonū nasci necesse est. quia percussus aer, ipso interuētū

ictus uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura, ut in sonū desinat duorq;

corporq; uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunq; aeris ictu nascit, aut

dulce quoddā in aures & musicū defert, aut ineptum & asperq; sonat. Nā si ictū

obseruatio numerorq; certa moderet, cōpositū, sibiq; consentiens modulamē ef-

ficitur. At cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor

turbidus & inconditus offendit auditum. In cœlo aut̄ cōstat nihil fortuitum, ni-

hil tumultuariū puenire, sed uniuersa illic diuinis legibus & rata ratiōe pcede-

re. Ex his inexpugnabili ratiocinatiōe collectum est, musicos sonos de sphaerarq;

cœlestium cōuersione pcedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio

quæ diuinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omniū

Graæ gētis hominum mēte cōcepit. Et intellexit quidē cōpositum quiddā de

sphaeris sonare propter necessitatē rationis, quæ a cœlestibus nō recedit. Sed q̄

esset illa ratio, uel quibus obseruāda modis, nō facile deprehēdebat. Cūq; eum

frustra tantæ tāq; arcanae rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit, qd̄ cogi

ratio alta non reperit. Cum em̄ casu præteriret in publico fabros, ignitum ferræ

ictibus mollientes: in auras eius malleorq; soni certo sibi respondētes ordine re-

d iij pente

Necessario
concentum
quendā es-
se corpus
cœlestium

Quomodo
repta a Py-
thagora sit
concentuū
ratio

E pente ceciderunt. In quibus ita grauitati acumina consonabant, ut utrunq; ad audiētis sensum statuta dimēsiōne remearet, & ex uariis impulsibus unū sibi cōsonans nasceret. Hic occasionē sibi oblatā ratus deprehendendi oculis & manibus, qđ olim cogitatione quærebat: fabros adit, & imminēs operi curiosius intuet: annotans sonos, qui de singulorū lacertis conficiebant. Quos cum ferientium uiribus ascribendos putaret, iubet ut inter se malleos mutet. quibus mutatis, sonorū diuersitas ab hominibus recedēs malleos sequebat. Tunc omnē curā ad pondera eorū examināda cōuertit. Cumq; sibi diuersitatē ponderis qđ habebat in singulis annotasset, aliis pōderibus in maius minus ue excedētibus fieri malleos imperauit, quorū ictibus soni nequaquā prioribus similes, nec ita sibi cōsonantes exaudiebant. Tunc aiaduertit concordia uocis lege ponderū prouenire. Col-

F lectisq; numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderū continebat, ex malleis ad fides uertit examen: & intestina ouium uel bouum neruos tam uariis ponderibus illigatis terendit, qualia in malleis fuisse dederat, Talisq; ex his concētus euenit, qualem prior obseruatio nō frustra aiaduersa promiserat: adiecta dulcedine, quā natura fidium sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos, deprehendit numeros, ex quibus soni sibi cōsoni nascerent: adeo, ut fidibus sub hac numerorū obseruatione cōpositis, certæ certis aliæq; aliis conuenientium sibi numerorū cōcordia tenderent: ut una impulsa plectro, alia licet longe posita, sed numeris cōueniens, simul sonaret. Ex omni aut innumera uarietate numerorū, pauci & numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad conficiendā musicā conuenirēt. Sunt aut hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris maior habet totum minorē, & insuper eius tertiā partē. Vt sunt quatuor ad tria. Nā in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est, unū. Et is numerus uocat epitritus, deq; eo nascit symphonia quæ appellat *διὰ τριῶν*. Hemiolius est, cum de duobus numeris maior habet totū minorē, & insup eius medietatē. Vt sunt tria ad duo, nā in tribus sunt duo, & media pars eorū, id est, unum. Et ex hoc numero qui hemiolius dicit, nascit symphonia, quæ appellat *διὰ πέντε*. Duplaris numerus est, cū de duobus numeris minor bis in maiore numerat. Vt sunt quatuor ad duo. Et ex hoc duplari numero nascit symphonia, cui nomē est *διὰ πρῶτον*. Triplaris aut, cū de duobus numeris minor ter in maiore numerat. Vt sunt tria ad unū. Et ex hoc numero symphonia pceclit, quæ dicit *διὰ πρῶτον καὶ διὰ πέντε*. Quadruplus est, cū de duobus numeris minor quat in maiore numeratur. Vt sunt quatuor ad unū. Qui in numeris facit symphoniā quā dicunt *διὰ πρῶτον*. Epogdous est numerus qui intra se habet minorē & insup eius octauā partē. Vt nouem & octo. Quia in nouē octo sunt, & insuper octaua pars eorū, id est, unum. Hic numerus sonum parit, quē tonon musici uocauerunt. Sonum uero tono minorē, ueteres quidē semitonum uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiēdum est, ut dimidius tonus putetur. quia nec semiuocalē in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi sibi æqua non poterit. Cum em̄ ex nouenario numero constet, nouē aut nunq; æqualit̄ diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitonū uocitauerunt sonum tono minorē

Sex tm̄ numeros aptos esse ad conficiendā musicam

G

H

minorem: quē tam paruo distare a tono deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est ducēta quadragintatria, & ducēta quinquagintafex. Hoc semitonum Pythagorici quidem ueteres diesin nominabant. sed sequens usus sonum semitono minorē diesin constituit nominandum. Plato semitonum limma uocitauit. Sunt igitur symphoniae quinq̄, id est, *διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πέντε, διὰ πέντε, διὰ πέντε*, Sed hic numerus symphoniarū ad musicā pertinet, quā uel flatus humanus intendere, uel capere potest humanus auditus. Ultra aut̄ se tendit harmoniæ cœlestis accessio, id est, usq̄ ad quā *διὰ πέντε, διὰ πέντε*. Nunc interim de his quas noīauimus differamus. Symphonia diatessaron cōstat de duobus tonis & semitono, ut minutias quæ in additamēto sunt, relinquamus, ne difficultatē creemus. & fit ex epitrīto. Diapente constat ex tribus tonis & hemitono. & fit de hemiolo. Diapason constat de sex tonis. & fit de duplari. Sed *διὰ πέντε, διὰ πέντε* constat ex nouem tonis & hemitono, & fit de triplari numero. Dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

¶ Plato quē in modū animā mundi ex numeris fabricatam esse docuerit. Et quē hinc etiam probari possit concentum quendam esse cœlestium corporum.

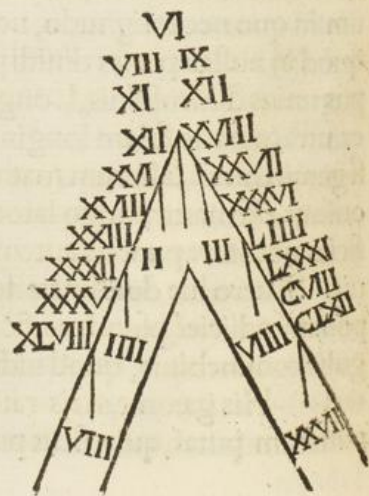
Caput .II.

Hinc & Plato postq̄ Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenii proprii diuina profunditate, cognouit nullā esse posse sine his numeris iugabilem competentiam, in Timæo suo mundi animam per istorū numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborū Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur, pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusq̄ intelligentiam faciant lucidiorē. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. Habet em̄ longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometria tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantum subiicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum: in quo nec longitudo, neq̄ latitudo, neq̄ altitudo deprehendatur, quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis, Longum est enim sine lato, sine alto, & duobus punctis ex utraq̄ parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus extruatur, longo latoq̄, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. Si uero hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subiectis duabus duæ superponant, adiciet profunditas, & hinc solidū corpus efficiet, qd̄ sine dubio octo angulis continebitur, quod uidemus in tessera, quæ Græco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et *μονάς* punctum putat, quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, ita

E monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorū. Primus enim numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus duo, geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudinē mathematici corporis, quod sub quatuor punctis longo latoq; distenditur. Quaternarius quoq; ipse geminatus octo efficit: qui numerus solidum corpus imitatur. sicut duas lineas diximus duabus superpositas, octo angulorum dimē sione integram corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud gæometras, bis bina bis corpus esse iam solidum. Ergo a pari numero accessio usq; ad octo, soliditas est corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputavit. Nunc oportet ex impari quoq; numero, quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam parisi q; impari numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. Hic triplicatus nouenarium numerum facit, qui & ipse quasi de duabus lineis, longum latumq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat, & ita a parte impari numeri in uigintiseptem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendū utrobicq; solidum corpus, monas necessaria est, & sex alii numeri, id est, terni a pari & impari. A pari quidem, duo, quatuor, octo: ab impari aut, tria, nouē, uigintiseptē. Timæus igit; Platonis in fabricāda mundi aīa consiliū diuinitatis enuntians, ait illā per hos numeros fuisse cōtextā, qui & a pari & impari cubū, id est, perfectionē soliditatis efficiunt. non quia aliquid significaret illam habere corporeū: sed ut posset uniuersitatē animādo penetrare, & mundi solidū corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. Nam cum de deo animā mundi fabricante loqueret; ait, Primā ex omī firmitate partē tulit. Hinc sumpsit duplā partē prioris. Tertiā uero secundæ hemioliā, sed primæ triplā. Et quartā, duplā secundæ. Quintā, tertiæ triplā. Sextā, primæ octuplā. Et septimā, uicies septies a prima multiplicatā. Post hæc spacia, quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, insertis partibus adimplebat: ut binæ medietates singula spacia colligarent. ex quibus uinculis hemioliū & epiriti & epogdoi nascebant. Hæc Platonis uerba ita a nōnullis excepta sunt, ut primā partē monadē crederet. Secundā quā dixi duplā prioris, dualē numerū esse confideret

H Tertiā, ternariū numerū: qui ad duo hemioliū est, ad unum triplus. Et quartā, quatuor: qui ad secundū, id est, ad duo duplus est. Quintā, nouenariū: qui ad tertium, id est, ad tria triplus est. Sextā aut, octonariū, qui primū octies cōtinet. At uero ps septima in uiginti & septē fuit, quæ faciunt, ut diximus, argumētum tertiu impari numeri, Vterius aut, ut aiaduertere posse est, pcessit illa cōtextio: ut post monadē, q par & impar est, primus par numerus poneret, id est, duo. Deinde sequeret primus impar, id est, tria.

Aīæ mūdi
fabricatio
secūm Pla-
tonem

Quæ
dicit, rati
et, uigint
et imper
& ab omni
nec et his
nam, qua
alium d
uero ad di
cipulos et
quod ipse
et animæ q
uero mone
hos de mo
calice cor
me post n
dicit, & fir
bis his esse
qui complet
uiculis dicit
pulsit, & me
nec mer se
Timæum
hemioliū se
contra rati
q; profect
rum ratiō
ris quibus
meris ma
monas esse
conueni
Aluip
di. Quod
corpore
fphæraru
bus, esse u
cat, q; pos
prio nomi

tria. Quarto loco secundus par, id est, quatuor. Quinto loco secundus impar, id est, nouem. Sexto loco tertius par, id est, octo. Septimo loco tertius impar, id est, uigintiseptem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par foemina, ex pari & impari, id est, ex mari & foemina nasceretur, quæ erat uniuersa paritura: & ad utriusq; soliditatē usq; procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continēt iugabilem competentiam. quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura concordia. Nam duo ad unum dupla sunt, de duplo aut̄ diapason symphoniā nasci iam diximus. Tria uero ad duo hemiolium numerū faciunt. hinc oritur diapente. Quatuor ad tria epitritus numerus est. ex hoc coponitur diatessaron. Item quatuor ad unum in quadrupli ratione censent̄. ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod uidemus uniuersitatis corpus impellit, contexta numeris musicam de se creantibus concinentiam, necesse est ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat, efficiat: quorū originem in fabrica suæ contextionis inuenit. Ait em̄ Plato, ut supra retulimus, autorem deū animæ post numerorū inter se imparium contextionē hemiolii, epitriti, & epogdois, & limmate hiantia interualla supplese. Ideo doctissime Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem. Quis hic, inquam, quis est qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorū orbium efficitur. Vides ut interualla commemorat, & hæc inter se imparia esse testat̄, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundū Timæum Platonis, imparium inter se interualla numerorū, ratis ad se numeris, hemiolii scilicet, epitriti, & epogdois, hemitonisq; distincta sunt: quibus omnis canora ratio continetur. Hinc animaduertitur, quia hæc uerba Ciceronis nunq̄ profecto ad intellectum paterent, nisi hemioliorū, epitritorum, & epogdorum ratione præmissa: quibus interualla distincta sunt. & nisi Platonici numeris quibus mundi anima est contexta, patefactis: & ratione præmissa, cur ex numeris musicam creantibus anima intexta sit. Hæc em̄ omnia & causam mundani motus ostendunt, quem solus animæ præstat impulsus: & necessitatem musicæ concinentiæ, quam motui a se factō inserit anima in natura sibi ab origine.

¶ Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi. Quodq; interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, reuera in ipso mundi corporeprehendantur. Caput .III.

Hinc Plato in Repu. sua, cum de sphaerarum cœlestium uolubilitate Rō prima, tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphaerarum motu cantum numinibus exhiberi. Nam Siren, deo canens Græco intellectu ualet. Theologi quoq; nouem musas octo sphaerarum musicos cantus: & unā maximā concinentiā, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in Theogonia sua octauā musam Vraniā uocat: quia post septē uagas quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphaera supposita, proprio nomine cœlū uocat. Et ut ostēderet nonā esse & maximā, quā cōficit sororū concors

Ostenditur
ex constitu
tione aīe cō
centus cœle
stii corpū.

B

C

D

IN SOMNIVM SCIPIONIS

E cōcors uniuerſitas, adiecit, καλλιόπη δ' ἦδ', προφρεσάτη ἀπασάων, ex nomine ostendēs ipsam uocis dulcedinē nonā musam uocari. Nā καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse quæ constet ex oībus, pressius indicaret: assigna uit illi uniuerſitatis uocabulū, uidelicet προφρεσάτη ἀπασάων. Nam Apollinē ideo μουσῆγον uocant, quasi ducem & principem orbium cæterorū. ut ipse Cicero refert, Dux & princeps & moderator luminū reliquorū, mens mundi, & tēperatio. Musas esse mūdi cantū etiā rustici sciunt: qui eas camœnas, q̄si canenas a canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiā theologi cōprobantes, sonos muscos sacrificiis adhibuerunt, qui apud alios lyra & cithara, apud nonnullos tibiis aliis ue musicis instrumētis fieri solebāt. In ipsis quoq; hymnis deorū, per stropham & antistropham metra canoris uersibus adhibebant: ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistropham diuersus uagarū regressus prædicaret. ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicādus deo sumpsit exordium. Mortuos quoq; ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarū gentium uel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credant.

F Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capiē (ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuerſæ quoq; barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, exerceāt), quia in corpus defert memoriā musicæ, cuius in cœlo fuit conscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tam immite, tam asperū pectus, quod non oblectamentorū talium teneatur affectu. Hinc existimo & Orphei uel Amphionis fabulam: quorū alter animalia ratione carentia, alter saxa quoq; trahere cantibus ferebat, sumpsisse principiū: quia primi forte gentes, uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cantibus gubernat, ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur cantu, & excitante, & rursus sedante uirtutem. Dat somnos adimitq; nec non curas & immittit & retrahit. Iram suggerit, clementiam suadet, corporū quoq; morbis medetur. Nā hinc est, q̄ ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. Ecquid mirū, si inter homines musicæ tanta dominatio est: cum aues quoq; ut luscinia & cygni aliaue id genus, cantum ueluti quadam disciplina artis exercent: nonnullæ uero uel aues uel terrenæ seu aquatiles beluæ, inuitante cantu, in retia sponte decurrant:

H & pastoralis fistula pastum progressis quietem imperet gregibus. Nec mirum, inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa aut mundi anima uiuētibus omnibus uitam ministrat. Hinc hominum pecudumq; genus uitæq; uolantum, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. Iure igitur musica capitur omne quod uiuit, quia cœlestis anima, qua animat uniuerſitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphaeralem motū mundi corpus impellit, sonū efficit: qui interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte ratione distinctis, sicut a principio ipsa contexta est.

SED hæc interualla, q̄ in anima q̄ppe incorporea, sola existimant rōe, nō sensu: q̄ De interuallis corporū cœlestium. rendū est, utq; etiā ipso in mundi corpore dimēſio librata seruauerit. Et Archimenes

menides quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus a terrae superficie luna distaret, a luna Mercurius, a Mercurio Venus, sol a Venere, Mars a sole, a Marte Iupit, Saturnus a Ioue. Sed & a Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum coelum, omne spacium se ratione emensum putauit. Quae tamen Archimedis dimensio a Platonice repudiata est, quasi dupla & tripla interualla non seruans. Et statuerunt hoc esse credendum: ut quantum est a terra usque ad lunam, duplum sit a terra usque ad solem. Quantum est a terra usque ad solem, triplum sit a terra usque ad Venerem. Quantumque est a terra usque ad Venerem, quater tantum sit a terra usque ad Mercurii stellam. Quantum est ad Mercurium a terra, nouies tantum sit a terra usque ad Martem. Et quantum a terra usque ad Martem est, octies tantum sit a terra usque ad Iouem. Quantum est a terra usque ad Iouem, septies & uicies sit tantum a terra usque ad Saturni orbem. Hanc Platonice persuasionem Porphyrius libris inseruit, quibus Timaei obscuritatibus non nihil lucis infudit: aitque eos credere, ad imaginem contextionis animae, haec esse in corpore mundi interualla: quae epitritis, hemioliis, & epogdois, hemitonisque complent & limmate: & ita prouenire concertum. Cuius ratio in substantia animae contexta, mundano quoque corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni parte docta & perfecta est Cicerouis assertio: qui interuallis imparibus, sed tantum prorata parte ratione distinctis, caelestem sonum dicit esse disiunctum.

¶ Qui fiat, ut inter sonos caelestis illius concertus, alius acutior sit, alius grauior. Quodnam ibi melodiae sit genus. Et cur sonus ille a nobis non audiatur. Caput .IIII.

Nunc locus admonet, ut de grauitate & acumine sonorum, diuersitates quas asserit reuoluamus. Et natura fert, ut extrema, ex altera parte grauius, ex altera autem acute sonent. quam ob causam summus ille coeli stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acute excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus. Diximus nunc sonum fieri, nisi aere percusso. Vt autem sonus ipse, aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit. Qui dum ingens & celer incidit, acutum sonum praestat: si tardior lentiorue, grauiorem. Indicio est uirga, quae dum auras percutit, si impulsu cito ferit, sonum acuit: si lentiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoque idem uidemus, quae si tractu arctiore tenduntur, acute sonant: grauius, laxiores. Ergo & superiores orbis, dum pro amplitudine sua impetu grauiore uoluntur, dumque spiritu ut in regione sua fortiore tendunt: propter ipsam, ut ait, concitatorē conuersionē, acute excitato mouent sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus, quoniam spiritu ut in extremitate languescente iam uoluit: & propter angustias, quibus penultimus orbis arctat, impetu leniore conuertit. Nec secus probamus in tibiis, de quarum foraminibus uicinis ori instantis, sonus acutus emittit: de longinquis autem & termino proximis, grauior. Item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta. Et utriusque causae ratio una, quia spiritus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, contra autem in angustis contingit & eminus positus. Ergo orbis altissimus, & ut immensum patens, & ut spiritu eo fortiore, quo origini suae uicinior est, incitatus, sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi pro spacii breuitate &

- E** uitate & pro longinquitate iā frangiū. Hinc quoq; apertius approbat̄ spiritū quantū ab origine sua deorsum recedit, tanto circa impulsū fieri leniorem: q̄ circa terram, quæ ultima sphaeræ est, tam concretus, tam densus habeat̄, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi, nec in quamlibet partem permittat̄ moueri: obsessa undiq; circumfusi spiritus dēsitare. In sphaera autem ultimum locū esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundani corporis sphaeræ nouē sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlum, & aplanes apud Græcos uocat̄, arcens & continens cæteras. Hæc ab oriente semper uoluit̄ in occasum. Subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab occidente in oriētem feruntur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur, sed septem soni sunt, qui concinētiā de uolubilitate conficiunt, propterea, quia Mercurialis & Veneris orbis pari ambitu comitati solē, uia eius tāq; satellites obsequuntur, & ideo a nonnullis astronomiæ studentibus, eandem uim fortiri existimantur. Vnde ait, Illi aut̄ octo cursus, in quibus eadem uis est duorū, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerū omnium fere nodus est. Septenarium aut̄ numerū omnium nodū esse, plene cum de numeris superius loqueremur, expressimus. Ad illuminandū, ut existimo, obscuritatem uerborū Cicerōis de musica tractatus succinctus a nobis qua licuit breuitate sufficiet. Nam netas, & hypatas, aliarūq; fidium uocabula perquirere, & tonorū uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiat̄ asserere, ostentantis est, non docentis. Nec em̄ quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionē, occasione hac eundem est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica: quos (quantum mea fert opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quæ explananda receperis, possint liquere. Quia in re naturali obscura, qui in exponendo plura q̄ necesse est superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignum putamus. Quia cum sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonicum, diatonū, & chromaticum, Primum quidē propter nimiam suam difficultatem ab usu recessit. Tertium uero est infame mollitiæ. Vnde medium, id est, diatonum, mudanæ musicæ, doctrina Platonis ascribit̄. Nec hoc inter prætereunda ponemus, q̄ musicam perpetua cœli uolubilitate nascentem, ideo claro non sentimus auditu, quia maior sonus est, q̄ ut humanarum aurium recipiat̄ angustiis. Nā si Nili catadupa ab auribus incolarū amplitudinē fragoris excludunt, quid mirū, si nostrum sonus excedit auditum, quē mudanæ molis impulsus emittit. Nec em̄ de nihilo est qd̄ ait, qui cōplet aures meas tantus & tam dulcis sonus. Sed uoluit intelligi, q̄ si eius qui cœlestibus meruit interesse secretis, completæ aures sunt soni magnitudine, superest ut cæterorum hominum sensus mundanæ cōcinentiæ nō capiat auditum. Sed iā tractatum ad sequētia cōferamus.
- H**

Quod melodiæ genus sit in corporibus cœlestibus

Quare non sentiamus cœlesti harmoniā

¶ Terræ medietatem eam in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis. Quodq; ex his duæ tantum sint habitabiles, quarū altera habitetur a nobis, alteram quinam colant homines, ignoret. Tum uero & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem, & inter illas quoq; duas ab hominibus habitari. Caput .V.

Vides

Ides habitari in terra raris & angustis locis: & in ipsis quasi maculis, **A**
 ubi habitatur, uastas solitudines interiectas. eosque qui incolunt terrā,
 non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios ma-
 nare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam a-
 uersos stare nobis, a quibus expectare gloriam certe nullam poteris. Cernis au-
 tem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: E q-
 bus duos maxime inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraq; parte sub-
 nixos, obriguisse pruina uides: mediū aut̄ illum & maximū solis ardore torre-
 ri. Duo sunt habitabiles, quorū australis ille, in quo qui insistant, aduersa uobis
 urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autē alter subiectus aquiloni, quē
 incolitis, cerne quē tenui uos parte contingat. Omnis enim terra quæ colit̄ a uo-
 bis, angustata uerticibus, lateribus latior: parua quædam insula est, circumfusa
 illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellatis in ter- **B**
 ris. qui tamen tanto nomine designat̄, quē sit paruus, uides. Postquē cœlum quo
 omnia continentur, & subiectarum sphaerarū ordinem motumque, ac de motu so-
 num cœlestis musices modos & numeros explicantem, & aerem subditum lu-
 næ Tullianus sermo per necessaria, & præsentī operi apta ductus, ad terrā us-
 que descripsit: ipsius iam terræ descriptionem, uerborum parca, rerum fecun-
 dus absoluit. Etenim maculis habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios in-
 interruptos auersosque, obliquos etiā & transuersos alios nominādo, terrenæ sphæ-
 ræ globositatem, sermone tantum, non coloribus pinxit. Illud quoque non sine
 perfectione doctrinæ est, quod cum aliis nos non patitur errare, qui terram semel
 cingi Oceano credidere. Nam si dixisset, omnis terra parua quædam est insula,
 circumfusa illo mari, unum Oceani ambitum dedisset intelligi. Sed adiiciendo, **C**
 qui colit̄ a uobis, uerā eius maris diuisionē, de qua paulo post differemus, nos-
 se cupientibus intelligendam reliquit. De quinque aut̄ cingulis, ne quæso exi-
 stimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis & Tullii dissentire do-
 ctrinam: cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille iisdem quas Græco
 nomine zonas uocat, asserat cœlum teneri. Vtrunque enim incorruptā, ueramque,
 nec alteri contrariam retulisse rationē procedente disputatione constabit. Sed
 ut omnia quæ hoc loco explananda recepimus, liquere possint, habendus est pri-
 mū sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato, cætera erunt intellectu
 proniora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlū
 teneant, explicandum est.

TERRA nona & ultima sphaera est. Hanc diuidit horizon, id est, finalis circ-
 ulus, de quo ante retulimus. Ergo medietas, cuius nos partem incolimus, sub eo
 cœlo est, quod fuerit super terram: & reliqua medietas sub illo, quod dum uol-
 uitur, ad ea loca, quæ ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim loca-
 ta, ex omni sui parte cœlū suspicit. Huius igit̄ ad cœlū breuitas quæ punctum
 est, ad nos uero immensa globositas, distinguit locis inter se uicissim pressis nimi-
 etate, uel frigoris, uel caloris, geminā nacta inter diuersa temperiē. Nā & septē
 trionalis & australis extremitas, perpetua obriguere pruina. Et hi uelut duo
 sunt cinguli, quibus terra redimit̄, sed ambitu breues quā extrema cingentes. Horū
 uterque

D
 De quinque
 terræ zonis
 seu cingulis

IN SOMNIVM SCIPIONIS

E uterq[ue] habitatiōis impatiēs est, quia torpor ille glacialis, nec animali, nec frugi uitā ministrat. Illo em̄ aere corpus aliū, quo herba nutriūt. Medius cingulus, & ideo maximus, æterno afflatu continui caloris uſtus, ſpaciū, qđ & lato ambitu & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extremos uero & medium, duo maiores ultimis, medio minores, ex utriuſq[ue] uicinitatis intemperie temperant. In hiſq[ue] tantū uitales auras natura dedit incolis

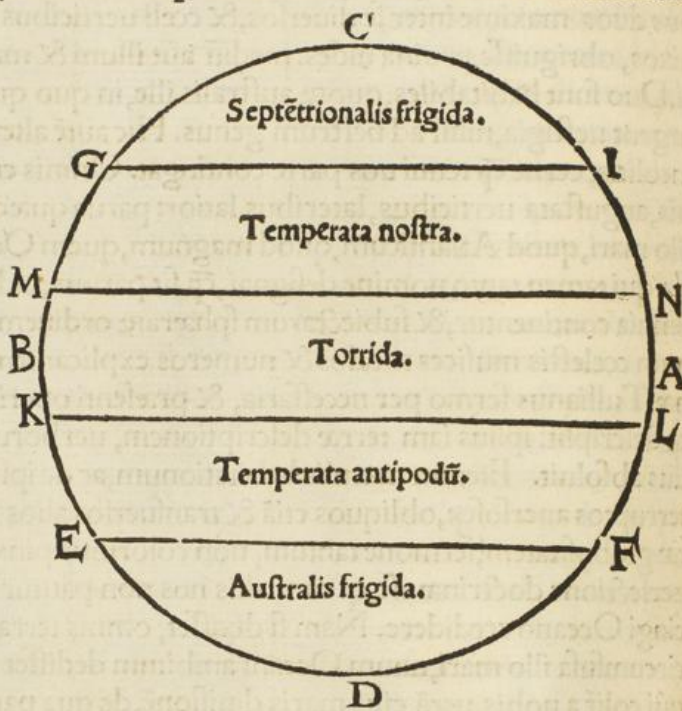
carpere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio deſcriptiōe q̄ ſermone, eſto orbis terræ cui aſcripta ſunt, a, b, c, d. Et circa, a, aſcribant n, & l. Circa, b, aut, m & k. Et circa c, g & i. Et circa d, e & f. Et ducant rectæ lineæ a ſignis ad ſigna quæ dicimus, id eſt, a g, in i. Ab m, in n. A k, in l. Ab e, in f. Spacia igit̄ duo aduerſa ſibi, id ē, unū a c, uſq[ue] ad lineā q̄ in i ducta eſt,

G alterū a d, uſq[ue] ad lineā quæ in f ducta eſt, intel

ligunt̄ pruina riguiſſe p̄petua. Eſt em̄ ſuperior ſeptentrionalis, inferior australis extremitas. Mediū uero, ab n, uſq[ue] in l, zona ſit torrida. Reſtat, ut cingulus ab i, uſq[ue] ad n, de ſubiecto calore & ſuperiore frigore temperet. Rurſus, ut zona quæ eſt in l & f, accipiat de ſuperiecto calore & ſubdito rigore temperiē. Nec excogitatas a nobis lineas, quas diximus, exiſtinetur. Circi enim ſunt de quibus ſupra retulimus, ſeptentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet aſcribi, qui opportuniore loco rurſus addetur.

H LICET igitur ſint hæ duæ mortalibus ægris munere conſeſſæ diuum, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus noſtri generis indulgæ ſunt, ſed ſola ſuperior, quæ eſt ab i, uſq[ue] ad n, incolit̄ ab omni, quale ſcire poſſumus, hominum genere, Romani Græci ue ſint, uel barbaræ cuiuſq[ue] nationis. Illa uero ab l, uſq[ue] ad f, ſola ratione intelligitur, q̄ propter ſimilem temperiem ſimiliter incolitur. Sed a quibus, non licuit unq[ue] nobis, nec licebit agnoſcere. In teriecta enim torrida utriq[ue] hominum generi, commercium ad ſe denegat commeandi. Deniq[ue] de quatuor habitatiōis noſtræ cardinibus, oriens, occidens, & ſeptentrio, ſuis uocabulis nuncupantur, quia ab iſtis exordiis ſuis ſciuntur a nobis. Nam etſi ſeptentrionalis extremitas inhabitabilis eſt, non multo tamen eſt a nobis remota. Quarto uero noſtræ habitatiōis cardini, cauſa hæc alterum

Quas zo
nas q̄ hoies
habient.

nomen

nomen dedit, ut meridies non australis uocaretur. quia & ille proprie est australis, qui de altera extremitate procedens aduersus septentrionali est. & hunc meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit a medio terræ, in qua est usus diei, ideo tanquā quidam medidies, una lirera mutata, meridies nuncupatus est. Sciendum est autem, quod uentus, qui per hunc ad nos cardinē peruenit, id est, auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blando rigore septentrio. Sed quia per flammā torridæ zonæ ad nos com meat, admixtus igni calefcit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Nec enim uel ratio uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium est, nostrum quoque septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationem calidum peruenire: & austrum corporibus eorum gemino auræ suæ rigore blandiri.

EADEM RATIO nos non permittit ambigere: quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habet inferior, integer zonarū ambitus, quæ hic temperata sunt, eodem ductu temperatus habeatur: atque ideo illic quoque eadem duæ zonæ a se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quam colimus, quia calcantes humum cœlum suspicimus super uerticem, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circumfuso fruimur aere cuius spiramus haustum: cur non & illic aliquos uiuere credamus, ubi eadē semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicunt morari, eandē credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idem sol illis & obire dicitur nostro ortu, & orietur cum nobis occidet. Calcabunt æque ut nos humum: & semper uerticem, semper cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlum decidant: cum nihil unquam possit ruere sursum. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habetur ubi est terra, & sursum ubi est cœlum: illis quoque sursum erit, quod de inferiore suspicient, nec aliquando in superna casuri sunt. Affirmauerim quoque & apud illos minus rerū peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, nos in quo sumus loco, degere: sed opinari, si quis sub pedibus tēret stercus, casurū. Nunquam tamē apud nos quisquam timuit, ne caderet in cœlum. Ergo nec apud illos quisquam in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo, quis ambigat in sphaera terræ ita ea quæ inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria, ut est oriens occidenti? Nam in utraque parte par diametros habet. Cum ergo & orientem & occidentem similiter constet habitari, quid est quod fidem huius quoque diuersæ sibi habitationis excludat?

HAEC OMNIA non otiosus lector in tam paucis uerbis Ciceronis inueniet. Nam cum dicit, terram cingulis suis redimitam atque circumdatam: ostendit per omnem terræ corpus eandem temperatprum cingulorum continuatam esse temperiem. Et cum ait, in terra maculas habitationum uideri: non eas dicit quæ in parte nostræ habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. Non

e enim

A
Auster cur ad nos calidus perueniat, cum sit principio frigidus

B

Eam etiam terræ partē quæ sub pedibus nostris est habitari, & distinctā eē peride atque hanc nostrā

C

D

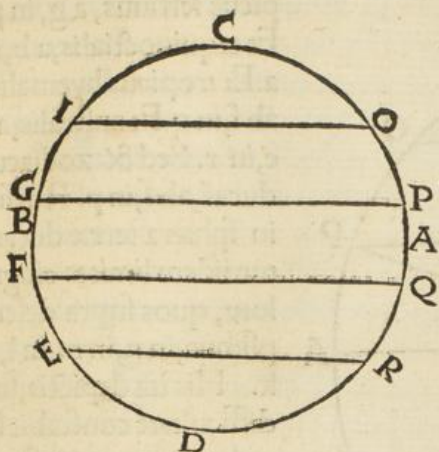
Declaratur particulari & ha Ciceronia

enim adiceret, in ipsis maculis vastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret, inter quas certae partes macularum instar habeantur. Sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terrae hemisphaeriis binas esse ratio monstravit, bene adiecit, interiectas solitudines. Nam sicut pars quae habitatur a nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur, credendum est, in illis quoque tribus aliis habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas, & relatione situs, & ipsa quoque standi qualitate depinxit. Primum enim, ait, alios praeter nos ita incolere terram, ut a se interrupti nullam habeant ad se facultatem meandi. Et ipsa uerba declarant, non eum de uno hominum genere loqui, in hac superficie a nobis solius torridae interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab illis ad nos manare possit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa, significat. Quod autem uere ad nostram partem refertur, adiecit dicendo, de illis qui & a nobis & a se inuicem diuisi sunt, partim obliquos, partim transversos, partim etiam aduersos stare nobis. Interruptio ergo non unius generis a nobis, sed omnium generum a se diuersorum refertur, quae ita distinguenda est. Hi quos separat a nobis perusta, quos Graeci *ἀντομοῖς* uocant, similiter ab illis qui inferiori zone suae incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab *ἀντομένους* suis, id est, per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectio ardentis sequestrat: & illi a nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectae sunt solitudines ex calore uel frigore mutuum negantibus commeatum: has terrae partes, quae a quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum uocauit. Quemadmodum autem caeteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem aperte pronuntiauit aduersos stare nobis, dicendo, Quorum australis ille, in quo qui insistent aduersa nobis urgent uestigia. Et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte sphaerae quae contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transversos & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorem zone nostrae partem tenentes. Obliquos uero eos, qui australis cinguli deuexa fortiti sunt.

¶ Quanta terrae spacia habitationi cesserint, quanta inculta sint.

Caput .VI.

H Vperest ut de terrae ipsius spaciis, quanta habitationi cesserint, quantaeque sint inculta, referamus. Id est, quae sit singulorum dimensio cingulorum. Quod ut facile discas, redeundum tibi est ad orbis terrae descriptionem, quam pauloante subiecimur: ut per ascriptarum literarum notas, ratio dimensionum lucidius explicetur. Omnis terrae orbis, id est, circulus, qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt, a, b, c, d, ab his qui eum ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquagintaduo milia. Ergo singulae sexagesimae extenduntur stadiis quaternis milibus ducenis. Et sine dubio medietas

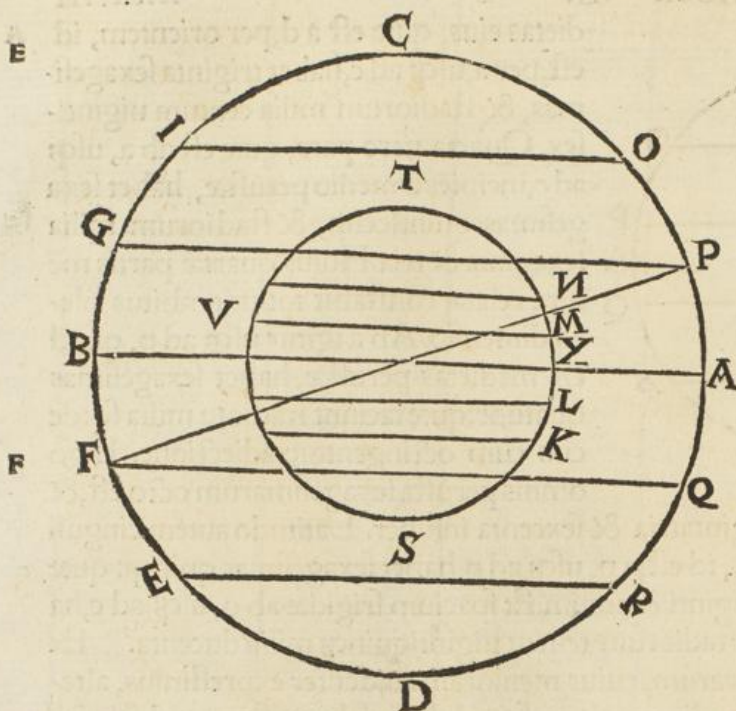

dieta eius, quæ est a d, per orientem, id est, per a, usq; ad c, habet triginta sexagesimas, & stadiorum milia centum uigintisex. Quarta uero pars, quæ est ab a, usq; ad c, incipiens a medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorum milia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata, constabit totius ambitus plena dimensio. Ab a igitur usq; ad p, quod est medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: quæ faciunt stadiorum milia sexdecim cum octingentorum adiectione. Ergo omnis perusta sexagesimarum octo est, & tenet stadiorum milia trigintatria & sexcenta insuper. Latitudo autem cinguli nostri, qui temperatus est, id est, a p, usq; ad o, habet sexagesimas quinque: quæ faciunt stadiorum milia uiginti & unum. Et spacium frigidæ ab o, usq; ad c, habet sexagesimas sex, quæ stadiorum tenent uiginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mensuram euidenter expressimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab a, usq; ad d, pari dimensionum distinctione cognosces. Cum ergo quantum teneat spheræ superficies, quæ ad nos est, in omni sua medietate, cognoueris, de mensura quæ inferioris medietatis, id est, a d, per b, usq; ad c, similiter instrueris. Modo enim quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non possumus, spheralem tumorem imitati sumus altitudinis intellectum a circulo, qui magis horizon quæ meridianus uidetur. Cæterum uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætulisse mensuram, tanquæ a d, per a, usq; ad c, pars terræ superior sit, cuius partem nos incolimus. Et a d, per b, usq; ad c, pars terræ habeatur inferior.

In celo eadem inesse zonas quæ insunt terræ. Atque causam huius diuersitatis esse solē, qui ut accessu suo causa caloris est, ita recessu frigus inducit. Caput .VII.

Hoc quoque tractatu propriū sortito finem, nunc illud quod probandum promissimus asseramus, hos cingulos, & bene Maronem celo, & bene terræ assignasse Ciceronem, & utrunque non discrepantia, sed consona eademque dixisse. Natura enim cœli hanc in diuersis terræ partibus temperiem nimietatemque distinxit, & qualitas uel frigoris uel caloris, quæ cuiuslibet ætheris parti semel inhæsit, eandem inficit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has diuersitates, quæ cæteris finibus terminantur, cingulos in celo uocauere, necesse est totidem cingulos etiam hic intelligi. Sicut in breuissimo speculo, cum facies monstrat ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem sua in uero digesserat amplitudo. Sed hic quoque asserendi quod dicitur minuemus laborem, oculis subiiciendo picturam. Esto enim cœli spheræ, a, b, c, d. Et inter se claudat spheram terræ, cui ascripta sunt s, x, t, u. Et ducatur in cœli spheræ circulus septentrionalis ab i, usq; in o. Tro-

e ij picus

picus æstiuus, a g, in p. Et æquinoctialis, a b, in a. Et tropicus hyemalis, ab f, in q. Et australis, ab e, in r. Sed & zodiacus ducat, ab f, in p. Rursus in sphaera terræ ducantur iidem limites cingulorū, quos supra descripsimus, in n, in m, in l, in k. His ita depictis, sine difficultate constabit singulas terræ ptes a singulis cœli partibus super uerticem suam impositis, qualitatem circa nimitatem uel temperiē mutuari. Nam quod est sursum a d, usq; ad r,

hoc despicit terram ab f, usq; ad k. Et quod est in cœlo ab r, usq; ad q, hoc inficit terræ a k, usq; ad l. Et quod in cœlo est a q, usq; in p, tale facit in terra ab l, usq; ad m. Qualeq; est desuper a p, usq; ad o, tale in terra ab m, usq; ad n. Et q̄le illic ab o, usq; ad c, tale hic est, ab n, usq; ad t. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est, a d, usq; ad r, & a c, usq; ad o, æterno rigore densatæ. Idem in terra est ab f, usq; ad k, & a t, usq; ad n. Rursus in cœlo, a q, usq; ad p, nimio calore feruet. Itidem in terra quoque ab l, usque ad m, idem feruor est. Item sunt in cœlo temperies, ab o, usque ad p, & a q, in r. Idem sunt hic quoque temperatæ, ab n, in m, & ab l, in k. Æquinoctialis enim circulus, qui ab a, usque ad b, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem scisse Ciceronem, q̄ terreni cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostendit. Ait em̄, E quibus duos maxime inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina uides. Ecce testatur finale frigus esse de cœlo. Idem quoque de feruore medio dicit. Medium autem illum & maximum solis ardore torrerit. Cum ergo manifeste rigorem de cœli uerticibus, & feruorem de sole in terræ cingulos uenire signauerit, ostendit prius in cœlo hos eosdem cingulos constituisse.

NUNC QUONIAM CONSTITIT easdem in cœlo & in terra zonas esse uel cingulos (hæc enim unius rei duo sunt nomina): iam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuersitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis clauditur, id est, ab g, in p, æstiuo: & ab f, in q, hyemali. Ab f autem in p, zodiacum describendo perduximus. Ergo signum p, tropicus ille cancer habeatur, & signum f, capricornus. Constat autem solem neque sursum ultra cancerum, neque ultra capricornum deorsum meare, sed cum ad tropicorum cōfinia peruenit,

nenerit, mox reuerti. unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus tem- A
 peratae nostrae terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis
 æstiuos calores, de uicino urens sensu maiore subiecta. Illo denique tempore,
 australi generi reuerti hyemem non potest ambigi, quia tunc ab illis sol omni
 uiae suae spacio recedit. Rursus cum ad f signum, id est, ad capricornum uenerit:
 facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic
 notandum est, de tribus tantum cardinibus in quacunque ædem ingredi solem,
 de quarto nunquam. Nam & ab ortu, & ab occasu, fenestra solem recipit:
 quippe quem orientem obeuntemque prospectet. Recipit & a meridie: quia
 omne iter solis in nostro meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nun-
 quam uero solem fenestra septentrionis admittit, quia nunquam a p signo, ad
 o, sol accedit. sed a p semper recedendo, nunquam fines poli septentrionalis at- B
 tingit. & ideo nunquam per hanc cardinem radius solis infunditur. Eiusdem
 rei probationem umbra quoque cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nam &
 in occasum cadit, oriente sole: & in ortum, cum fit occiduus. Medio autem
 die, quia sol meridiem tenet, in septentrionem umbra depellitur. In austrum
 uero circa nostram habitationem impossibile est umbram cuiuslibet corporis
 cadere, quia semper in aduersam soli partem umbra iactatur. Aduersus au-
 tem austro apud nos sol esse non poterit, cum nunquam fines septentrionales
 attingat. Sane quoniam pars illa perustae, quae temperatae uicina est, admittit
 habitantes illic, id est, trans tropicum, quaecunque habitantur spacia, umbram
 mittunt in austrum eo tempore, quo sol cancrum tenet. Tunc enim ei fit sol C
 septentrionalis, cum tropicum tenet: quod ab illis ad septentrionem recedit. Ciui-
 tas autem Siene: quae prouinciae Thebaidos post superiorum montium deser-
 ta principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo sol cer-
 tam partem ingreditur cancri, hora diei sexta (quoniam sol tunc super ipsum
 inuenitur uerticem ciuitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore
 umbra iactari. Sed nec stylus hemisphaerii monstrantis horas, quem *γυωμετρον*,
 uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lucanus dicere uo-
 luit, nec tamē plene, ut habet, absoluit. Dicēdo em̄, Atq; umbras nusquam fle-
 ctente Siene, rem quidē attigit, sed turbauit uerum. Non em̄ nunquam flectit,
 sed uno tempore, quod cum sua ratione retulimus. His relatis constat solem
 nunquam egredi fines perustae, quia de tropico in tropicum zodiacus obliqua- D
 tus est. Manifesta est igitur causa, cur haec zona flammis sit semper obnoxia:
 quippe quā sol totius aetherae flammæ & fons & admistrator nunquam re-
 linquat. Ergo ambae partes ultimae, id est, septentrionalis & australis, ad quas
 nunquam solis calor accedit, necessario perpetua premuntur pruina. Duas
 uero (ut diximus) temperat hinc atque illinc uicinia caloris & frigoris. Deni-
 que in hac ipsa zona, quam incolimus, quae tota dicitur temperata, partes ta-
 men quae perusto cingulo uicinae sunt, caeteris calidiores sunt: ut est Aethio-
 pia, Arabia, Aegyptus, & Libya. in quibus calor ita circumfusi aeris corpus
 extenuat, ut aut nunquam aut raro cogatur in nubes: & ideo nullus pene apud
 e iij illos

E illos usus est imbrium. Rursus quæ usq; ad frigidæ fines pressius accedunt, ut est palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais & Ister, omniaque super Scythiam loca, quorum incolas uetustas hyperboreos uocauit, quasi originem boreæ introrsum recedendo transissent, adeo æterna pene premuntur pruina, ut non facile explicetur, quanta sit illic frigidæ nimietatis iniuria. Loca uero quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, ueram tenent salutaremque temperiem.

¶ Obiter quomodo explicandus locus Vergilii primo Georgicon, de circulo zodiaco, Caput .VIII.

Vergilii locus explicat

F

Focus nos admonet, ut quoniam diximus rem quæ a nullo possit refelli, utrumque tropicum circum zodiaco terminos facere, nec unquam solem alterutrum tropicum excedere posse, uel sursum uel deorsum meando: trans zodiacum uero circum, id est trans uertam, quæ tropicis clauditur, ex utraque parte incipere temperatas. Quæramus quid sit quod ait Vergilius, quem nullius unquam disciplinæ error inuoluit.

Duæ mortalibus ægris

Munere concessæ diuum, & uia secta per ambas,

Obliquus qua se signorum uertitur ordo.

G Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea perusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse. Nam Siene sub ipso tropico est. Meroe autem tribus milibus octingentis stadiis in perustam a Siene introrsum recedit, & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem, sunt stadia octingenta. Et per hæc omnia spacia perustæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Ultra uero iam inaccessum est, propter nimium solis ardorem. Cum ergo tantum spacii ex perusta uitam ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est, ἀντικαθ' ἑξῆς, tantundem spacii habere per perustæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. (Paria enim in utraque parte sunt omnia). ideo credendum est, per poeticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam solis sectam per temperatas, quoniam ex utraque parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quæ se patiuntur habitari. An forte poetica licentia particulam pro simili pene particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit. Nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque peruenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, sæpe tales mutuasse particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas pro inter ambas uoluit intelligi. Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem per pro inter ponere solet, sicut alibi quoque. Circum perque duas in mortem fluminis arctos. Neque enim anguis sidereus arctos secat, sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per

nō per eas. Ergo potest cōstare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poetæ dictū existimemus. Nobis aliud ad defensionē, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quā in medio posuimus, quos fines nunquā uia solis excedat, manifestum est autē omnibus quid Maro dixerit, quē constat erroris ignarum, erit ingenii singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri.

¶ Non uno sed gemino Oceani ambitu terram omnem circumflui.
Et quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis no-
stra. Tum de exiguitate Oceani, quem nos Magnum uocamus.

Caput .IX.

Is quoque (ut arbitror) non otiosa inspectione tractatis, nunc de Oceano quod promissimus astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circumflui. Cuius uerus & primus metus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusus, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæterum eius prior corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab oriente uero duos sinus refundit, unum ad extremitatem septentrionis, ad australis alterum. Rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi, occurrunt ab oriente demissis. & dum uel summa & impetu immaniore miscentur, inuicemque se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani accessio pariter & recessio. Et ubicunque in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis uel in planis forte littoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanum nunc uocamus, eueniunt, quia nostrum mare ex illis influit. Cæterum uerior (ut ita dicam) eius alueus tenet zonam perustam. Et tam ipse, qui æquinoctialem: quam sinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur: omnem terram quadrifidam diuidunt, & singulas (ut supra diximus) habitationes faciunt insulas. Nam inter nos & australes homines, means ille per calidam zonam totamque cingens, & rursus utriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolens, non dixit, omnis terra parua quædam est insula: sed omnis terra quæ colitur a uobis, parua quædam est insula: quia & singulæ de quatuor habitationibus parue quædam efficiuntur insulæ, Oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & rubri atque Indici ortum uidebis, Caspiumque mare unde oriatur inuenies. Licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de Oceano ingressum negent.

Nec dubium est, in illam quoque australis generis temperatam mare de Oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestatone non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quod autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiore, in eadem descriptione poterimus ad-

Oceanus q̄
modo terrā
ambiat

B

C

D

De latitudi-
ne terræ a
nobis habi-
tatae

e iij mus ad-

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E mus aduertere. Nam quanto longior est tropicus circus septentrionali circo, tanto zona uerticibus quam lateribus angustior est: quia summitas eius in arcum extremi circuli breuitate contrahitur. Deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraque parte distenditur. Denique ueteres omnem habitabilem nostram extentae chlamydi similem est dixerunt. Item quia omnis terra in qua & Oceanus est, ad quemuis coelestem circulum quasi centron puncti obtinet locum, necessario de Oceano adiecit, Qui tamen tanto nomine quam sit paruus uides. Nam licet apud nos Atlanticum, mare magnum uocetur, de caelo tamen despicientibus non potest magnum uideri: cum ad caelum, terra signum sit & punctum, quod diuidi non possit in partes.

F breuitas tam diligenter asseritur, ut paruipendendum ambitum fama uir fortis intelligat, quae in tam paruo magna esse non poterit. Quod doctrinae propositum, non minus in sequentibus apparebit.

De exiguitate Oceani

G
H
 Mundum quidem esse aeternum. Caeterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriae ac famae apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quae in

ipso

ipso sunt, uicissitudine quadam, nunc occident, nunc rursus orientur.

Caput .X.

A

Vinetiam si cupiat proles futurorum hominum deinceps laudes unius, cuiusque nostrum acceptas a patribus, posteris prodere, tamen propter eluuiiones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, autor est, ut contentus conscientiae praemio gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniam duo sunt maxima quae praecipari possint, ut & praecipue uagetur, & praecipue diutissime perseueret: postquam superius de habitationis nostrae angustiis differendo, totius terrae, quae ad caelum puncti locum obtinet, minimam quandam docuit ab nostri generis hominibus particulam possideri, nullius uero gloriam uel in illam totam partem potuisse diffundi: siquidem Gangem transire, uel transcendere Caucasum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quam de propaganda late gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plene animo nepotis contemptum gloriae, compos dissuasor insinuet. Et ait, nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis uiri nomen serpere potest, aeternitatem nominis posse durare: cum modo exustione, modo eluuiione terrarum, diuturnitati rerum intercedat occasus. quod quale sit differemus. In hac enim parte tractatus, illa quaestio latenter absoluitur, quae multorum cogitationes de ambigenda mundi aeternitate sollicitat. Nam quis facile mundum semper fuisse contentiat, cum & ipsa

B

C Quibus argumentis uideri possit, mundum non esse aeternum

D

Semp mundum fuisse.

e v parte

- E** parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur, uel eluui-
 ne uicissim uel exustione redeunte. Cuius uicissitudinis causa uel necessitas ta-
 lis est. Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri: asserentes ideo
 sub zona cœli perusta, quam uia solis, id est, zodiacus occupauit, Oceanum
 (sicut supra descripsimus) a natura locatū, ut omnis latitudo, qua sol cum quin-
 que uagis & luna, ultro citroque discurrunt, habeat subiecti humoris alimo-
 niam. Et hoc esse uolunt quod Homerus diuinarum omnium inuentionum
 fons & origo, sub poetici nube figmenti, uerum sapientibus intelligi dedit, Io-
 uem cum diis cæteris, id est, cum stellis profectum in Oceanum, Aethiopibus
 eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabulosam Homerum signi-
 ficasse uolunt, hauriri de humore nutrimenta sideribus, qui ob hoc Aethiopas
 reges epularum cœlestium dixit: quoniam circa Oceani oram, non nisi Aethio-
F pes habitant, quos uicinia solis usque ad speciem nigri coloris exussit. Cum
 ergo calor nutriatur humore: hæc uicissitudo contingit, ut modo calor, mo-
 do humor exuberet. Euenit enim ut ignis usque ad maximum enutritus au-
 gmentum, haustum uincat humorem, & sic aeris mutata temperies licenti-
 am præstet incendio, & terra penitus flagrantia immissi ignis uratur. Sed mox
 impetu caloris absumpto, paulatim uires reuertuntur humori, cum magna
 pars ignis incendiis erogata, minus iam de renascente humore consumat. Ac
 rursus longo temporum tractatu, ita crescens humor altius uincit, ut terris in-
 fundatur eluuius. Rursusque calor post hæc uires resumit. Et ita fit, ut manente
 mundo, inter exuperantis caloris humorisque uices, terrarum cultus cum ho-
 minum genere sæpe intercitat, & reducta temperie rursus nouetur. Nun-
G quam tamen siue eluuius siue exustio, omnes terras aut omne hominum genus
 uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe, ut Plato in Timæo fa-
 tetur, nunquam nimietas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita anno-
 rum milia in solis Aegyptiorum monumentis librisque releguntur. Certæ igitur
 terrarum partes internitioni superstites, seminarium instaurando generi
 humano fiunt. Atque ita contingit, ut non rudi mundo, rudes homines & cul-
 tus inscii, cuius memoriam intercipit interitus, in terris oberrent: & asperita-
 tem paulatim uagæ feritatis exuti, conciliabula & coetus natura instruente pa-
 tiantur: sitque primum inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simpli-
H citas: quæ nomen auri primis seculis præstat. Inde quo magis ad cultum re-
 rum atque artium usus promouet, tanto facilius in animos serpit æmulatio:
 quæ primum bene incipiens, in inuidiam latenter euadit. Et ex hac iam nasci-
 tur quicquid genus hominum post sequentibus seculis experit. Hæc est ergo,
 quæ rebus humanis pereundi, atque iterum reuertendi incolumi mundo, uicis-
 situdo uariatur.

¶ De diuersitate annorum, quibus is qui uere annus uertens est ac mundanus, quindecim no-
 strorum annorum ambiat milia. Caput .XI.

•• id autem interest ab his quæ postea nascentur sermonem fore de te, cum ab his
 •• nullus fuerit, quæ ante nati sunt: quæ nec pauciores, & certe meliores fuerunt uiri
 præser-

præsertim cum apud eos ipsos, quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, unius astrî reditu metiuntur. Re ipsa autem cum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uere uertens annus appellari potest. in quo uix dicere audeo, quæ multa hominum secula teneantur. Nanque ut olim deficere sol hominibus extinguique uisus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoque cum ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium stellisque reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uigessimam partem scito esse conuersam. Idem agere perseverat, instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. Quam cum locis arctam, nec in ipsis angustiis æternam supra docuisset: nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet, cuius assertionis quæ sit ratio dicemus. Annus non is solus est, quem nunc communis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum seu stellarum emenso omni cœli circuitu, a certo loco in eundem locum reditus annus suus est. Sic mensis, lunæ annus est, inter quem cœli ambitum lustrat. Nam & a luna mensis dicitur, quia Græco nomine luna *μήνη* uocatur. Vergilius denique ad descriptionem lunaris anni, qui breuis est, annum qui cursu solis efficitur significare uo-

Interea magnum sol

(lens, ait, circumuoluitur annum. magnum uocans solis, comparatione lunaris. Nam cursus quidem Veneris atque Mercurii pene par soli est. Martis uero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circuit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uero qui mundanus uocatur, qui uere uertens est, quia conuersione plene uniuersitatis efficitur, largissimis seculis explicatur. Cuius ratio est talis. Stellæ omnes & sidera, quæ infixæ cœlo uidentur, quorum proprium motum nunquam uisus humanus sentire uel deprehendere potest, mouentur tamen, & præter cœli uolubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoque accessu tam sero promouentur, ut nullius hominum uita tam longa sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo cas primum uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est: cum stellæ omnes omniaque sidera quæ aplanas habet, a certo loco ad eundem locum ita remeauerint, ut ne una quidem cœli stella in alio loco sit, quæ in quo fuit, cum omnes aliæ ex eo loco motæ sunt: ad quem reuersæ, anno suo finem dedere: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iisdem locis & partibus sint, in quibus incipiente mundano anno fuerunt. Hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est: & annus solis, duodecim menses: & aliarum stellarum hi sunt anni, quos supra retulimus: ita mundanum annum quindecim milia annorum, quales nunc computamus, effici-

Annorum
diuersitas

B

C

D

- E** efficiunt. Ille ergo uere annus uocandus est, quem non solis, id est, unius astri reditu metiuntur: sed quem stellarum omnium in quocunque caelo sunt, ad eundem locum reditus, sub eadem caeli totius descriptione concludit. Vnde & mundanus dicitur, quia mundus proprie caelum uocatur. Igitur sicut annum solis non solum a Calendis Ianuariis usque ad eandem uocamus: sed & a sequente post Calendas die usque ad eundem diem, & a quocunque cuiuslibet mensis die usque in diem eundem reditus, annus uocatur. Ita huius mundani anni initium sibi quisque facit quodcunque decreuerit. Vt ecce nunc Cicero a defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam saepissime postea defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis impleffe: sed tunc implebitur, cum sol deficiens in iisdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes caeli stellas omniaque sidera rursus inueniet: in quibus fuerant, cum sub Romuli fine deficeret. Igitur a decessu Romuli post annorum quindecim milia (sicut asserunt Physici) sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademque parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fuerat, stellis quoque omnibus signisque reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, a discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. Anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero annis remotis trigintaduobus regni Romuli, & duobus, qui intra somnium & consummatum bellum fuere, quingenti septuagintatres a discessu Romuli ad somnium usque remanebunt. Ergo rationabiliter uereque signauit, necdum mundani anni uicesimam partem esse conuersam. Nam uicesimae parti quot anni supersint a fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuagintatres, quisquis in digitos mittit inueniet.

¶ Hominem non corpus esse sed mentem. Et nunquid in hoc mundo uere intereat ac corrumpatur. Caput .XII.

V uero enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque, is est quisque: non ea figura quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus qui uiget, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus cui praepositus est: quae hunc mundum ille princeps deus. Et ut ille mundum quadam parte mortalem, ipse deus aeternus: sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte docentis impleuit. Nam ut breuiter a principio omnem operis continentiam reuoluamus, primum tempus eius mortis, & imminentis propinquorum praedixit insidias: ut totum de hac uita sperare dedisceret, quam non diuturnam comperisset. Deinde ne metu praedictae mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Cumque eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium, succedit Pauli partis opportuna dissuasio

Epilogus
orum q̄ di
cta suut hec
tenus

dissuasio, accensam fili festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. **A**
 Plene igitur in animo somniantis utrinque plantata sperandi expectandique tē-
 perie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingredit̃.
 Nec prius eum terram patitur intueri: q̃ coeli ac siderum naturam, motum, ac
 modulamen agnoscat, & hæc omnia sciat præmio cessura uirtutum. Ac post-
 q̃ mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissionis erigitur: tum demum
 gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis præmium creditur, contemni iu-
 betur: dum ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta
 tēporibus. Africanus igitur pene exutus hominem, & defæcata mente iam na-
 turæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. Et hæc sit præ-
 sentis operis consumatio, ut animam non solum immortalem, sed deum esse
 clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus **B**
 uiro adhuc in hac uita posito, deum te scito esse: non prius tantam prærogati-
 uam committit homini, q̃ quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque di-
 uinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullio mos est
 profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoque mi- **Hoëm non
corpus esse
sed mentē**
 ro compendio tantum includit arcanum, quod Plotinus magis q̃ quisquam
 uerborum parcus libro integro differuit, cuius descriptio est, Quid est animal?
 quid homo? In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates
 merores metusque ac desideria & animositas uel dolores, postremo cogitatio-
 nes & intellectus, utrum meræ animæ, an uero animæ utentis corpore. Et post
 multa quæ sub copiosa rerum densitate differuit, quæ nunc nobis ob hoc so- **C**
 lum prætereunda sunt, ne usque ad fastidii necessitatem uolumen extendant,
 hoc postremo pronuntiat, animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectū,
 ut non quæsitum relinquit, quo animæ beneficio, qua ue uia societatis anime-
 tur. Has ergo omnes quas prædiximus passiones assignat animali. Verum au-
 tem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo quod uidetur, non ipse uerus
 homo est: sed uerus ille est, a quo regitur quod uidetur. Sic cum morte anima-
 lis discesserit animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uide-
 tur in homine mortale. Anima uero qui uerus homo est, ab omni conditione
 mortalitatis aliena est, adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis, regat &
 ipsa corpus, dum a se animatur. Ideo Physici mundum magnum hominem, &
 hominem breuem mundum esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum **D**
 prærogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, animum deum & pri-
 sci philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam par-
 te mortalem, ad communem opinionem respicit: qua mori aliqua inter mun-
 dum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor. **Num aliqd
in hoc mun-
do uere in-
tereat**
 Hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis af-
 fertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo, nec morti
 esse locū. Constat, inquã, nihil intra uiuū mundum perire, sed eorū q̃ interire ui-
 dent, solā mutari speciē: & illud in originē suā, atq̃ in ipsa elemēta remeare, qđ
 tale q̃le fuit esse desierit. Deniq̃ & Plotinus alio in loco, cū de corporū assum-
 ptione differeret, & hoc dissolui posse, pnuntiaret, quicqd effluit, obiecit sibi. Cur
 ergo

Ergo elementa quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur: **F**re breuiter tantæ obiectiõni ualidæq; respondit, Ideo elementa, licet fluât, nun-
 q̄ tamen solui: quia non foras effluunt. A cæteris enim corporibus quod efflu
 it, recedit: elementorum fluxus nunq̄ ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc
 mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis asserta. Sed q̄ ait eum
 quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paululum in-
 clinare se uoluit. In fine autem ualidissimum immortalitatis animæ argumentū
 ponit, quia ipsi corpori præstat agitatum. Quod quale sit, ex ipsis uerbis Cice-
 ronis quæ sequuntur inuenies.

¶ De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem
 asseruere Platonici. Caput .XIII.

F Am quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert
 alicui, quodq; ipsum agitatur alicunde, quando finem habet motus,
 uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet,
 quia deseritur a se nunq̄, ne moueri quidem desinit: quinetiam cæte-
 ris quæ mouentur, hic fons hoc principium est mouendi. Principii autem nulla
 est origo: nam e principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci po-
 test. Nec enim id esset principium quod gigneretur aliunde. Quod si non orit̄,
 nec occidit quidem unq̄. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio nascit̄,
 nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut mo-
 tus principium ex eo sit, quod ipsum a se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec
 mori: uel concidat omnē cælum omnisq; natura cõsistat necesse est, nec uim ul-
 lam nãscat̄, quia primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id ef-
 se quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam ne-
 ger? Inanime est enim omnē quod pulsū agitatur externo: quod autem est ani-
 ma, id motu cietur interiore & suo: nam hoc est proprie natura animi atq; uis,
 quæ si est una ex omnibus quæ seipsam moueat, neq; nata certe est, & æterna
 est. Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbum a Cicerone translatus
 est, in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est ar-
 gumētorum summa, esse animam mortis immunem, quoniam ex se moueatur.

Immortale Sciendum est autem, q̄ duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim
 duobus dici
 modis **H** ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis: aut, quia procu-
 ratione alterius a morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad
 mundi immortalitatem refertur. Illa enim suapte natura a conditione mortis ali-
 ena est. Mundus uero animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinet̄. Rur-
 sus semper moueri duplici accipitur. Hoc enim dicitur & de eo, quod ex quo
 est, semper mouetur: & de eo, quod semper & est & mouetur. Et secundus mo-
 dus est, quo animam dicimus semper moueri.

Platonico **HIS** PREMISSIS, IAM QVIBVS syllogismis de immortalitate animæ diuersi
 rum rōcina-
 tiones de i-
 mortalita-
 te anime **sectores** Platonis ratiocinantur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus
 syllogismorū ad unū finē p̄bationis euadant, certā sibi p̄positionē sequentis ex
 antecedētis cõclusionē faciētes. apud q̄s hic prior est. Aia ex se mouet̄: quicq̄d
 aut̄ ex se mouet̄, semper mouetur. Igit̄ aia semper mouet̄. Secundus ita, qui na-
 scitur

scitur ex prioris sine. Anima semper mouetur: quicquid autem semper mouet, A
 immortale est: igitur anima immortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res
 probantur, id est, & semper moueri animam, ut in priore: & esse immortalem,
 ut colligetur de secundo, Alii uero usque ad tertium gradum, ita argumen-
 do procedunt. Anima ex se mouetur: quod autem ex se mouetur, principium mo-
 tus est, igitur anima principium motus est. Rursus ex hac conclusione nascitur proposi-
 tio. Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: igitur anima
 nata non est. Tertio loco, Anima nata non est: quod natum non est, immortale
 est: igitur anima immortalis est. Alii uero omnem ratiocinationem suam in uni-
 us syllogismi cõpendium rede gere. Anima ex se mouetur: quod ex se moue-
 tur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est:
 quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est.

¶ Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem mōstrare uoluerit, animam a seipsa mo-
 ueri non posse. Caput .XIII.

Sed harum omnium rationum apud eum potest postrema conclusio de animæ
 immortalitate constare, qui primam propositionem, id est, ex se moue-
 ri animam, non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt
 omnia quæ sequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accedit assensio. Ari-
 stoteles uero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moueri, sed
 ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita enim callidis argumentationibus
 astruit nihil ex se moueri: ut etiam si quid hoc facere cõcedat, animam tamẽ hoc
 non esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est, doceo non
 posse principium motus moueri. Et ita diuisionem suæ artis ingreditur, ut pri-
 mum doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam ten-
 tet ostendere. Neesse est, inquit, aut omnia quæ sunt, immobilia esse: aut omnia
 moueri: aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri. Item si damus, ait, & mo-
 tum & quietem: necesse est, aut alia semper moueri, & alia nunquam moueri: aut oia
 simul, nunc quiescere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit requiramus.
 Non esse oia immobilia aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorum motum ui-
 demus. Rursus non moueri oia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec
 oia dicere possumus modo motum pati, modo esse sine motu: quia sunt quorum perpe-
 tuum motum uidemus, ut de celestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut
 aliqua semper mouentur, ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum
 sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nam & uera diuisio est, &
 sectæ Platonice non repugnat. Neque enim si quid est immobile, sequitur ut hoc
 sit anima. Nec qui dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat, sed mo-
 dum astruit quo anima mouetur. Si quid uero est aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima
 astruit pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquam docuit esse aliquid immo-
 bile, hoc esse animam uult dicere. Et incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri pos-
 sit: sed oia quæ mouentur ab alio moueri. quod si uere probasset, nihil ad patrociniũ
 Platonice sectæ relinqueret. Quemadmodum enim credi posset, ex se moueri
 animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri? In hac autem Aristote-
 lica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contextitur. Ex omnibus quæ
 mouen-

Aristoteles
 aduersus
 Platonem

C
 Aliquid esse
 immobile se-
 cundum Ari-
 stotelem

Responso
 Macrobij

D

Oportet quod mo-
 uetur moueri
 ab alio ex
 sententia Aristo-
 telis, quare a-
 nimam quæ a
 se moueri
 non posse

- E** mouent, inquit, alia per se mouent, alia ex accidenti. Et ex accedēte inquit, mouent quæ cum ipsa non moueant, in eo tamē sunt quod mouet: ut in nauī sarcina seu uector quiescens. aut etiā cum pars mouet quiescente integritate: ut si quis stās pedē manū ue uel caput agitet. Per se autē mouet, qđ necq; ex accidēti necq; ex parte, sed & totū simul mouet: ut cum ad superiora ignis ascēdit. Et de his quidem quæ ex accidenti mouētur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueant. Pro babo autem, inquit, etiam ea, quæ ex se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri: a causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo quod mouetur ratio sequestret. Alia uero aperte ab alio mouentur, id est, aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum: quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidem motu ferri uidetur, sed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnunq; & terram sursum & ignē deorsum ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouentur, uel grauiā, cum per se deorsum: uel leuiā, cum sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri: licet a quo, habeatur incertum. Ratio enim ait, deprehendit esse nescio quid, quod hæc moueat. Nam si sponte mouerentur, sponte etiam starent. Sed nec unam uiam semper agerent, immo per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitati. Cum uero hoc facere non possint, sed le uibus semper ascensus, & descensus grauibus deputatus sit: apparet eorum motu, ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne quod mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici, ut paulopost demonstrabitur, argumenta hæc arguta magis q̄ uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est: qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi existimat constituisse. Sic enim ait, Cum igitur omne quod mouetur, constet ab alio moueri: sine dubio id quod primum mouet, quia non ab alio mouetur (necq; enim haberet iam primum si ab alio moueretur), necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut se ipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur, illud quoq; quod ipsum mouet, dicatur ab alio moueri: & illud rursus ab alio. In infinitum inquisitio ista casura est, nunq; exordia prima reperiēs, si semper aliud ea quæ putaueris prima p̄cedit. Restat igitur inquit, ut si quod primum mouet non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur: & sic erit in uno eodemq; aliud quod mouet, aliud quod mouet. Siquidē in omni, ait, motu tria hæc sint necesse est: id quod mouet, & quod mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantum mouet, non etiam mouet: cum illud quo fit motus, & moueatur & moueat. illud uero quod mouet, non etiam mouetur. ut ex tribus sit commune, quod medium: duo uero sibi contraria intelligantur. Nam sicut est quod mouetur & non mouet, ita est, inquit, quod mouet & non mouetur. propter quod diximus, quia cum omne qđ mouet ab alio moueat, si hoc quod mouet, & ipsum mouet: quæremus semper motus huius nec unq; inueniemus exordium. Deinde si quid se mouere dicatur, necesse est, inquit, ut aut totum a toto, aut partem a parte, aut partem a toto, aut

Cum aia ex se moueri non possit, necq; etiam moueat ab alio, ideo ipsam plane esse imobilem

totum

totum a parte existimemus moueri: & tamen motus ille seu a toto seu a pte procedat, alterum sui postulabit autorem. Ex his omnibus in unum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo, Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primum mouet: aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur. sed si ab alio, iam non potest hoc primum uocari, & semper quod primum moueat requiremus. restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primū mouet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum componitur syllogismus, Anima principium motus est, principium autem motus non mouetur, igitur anima non mouetur. Et hoc est quod primo loco uiolenter obiecit. Nec eo usq; persuadere contentus, animam non moueri: aliis quoq; rationibus non minus uiolētis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse ei cuius est initium. Nam apud geometras principium lineæ punctum dicitur esse, non linea. apud Arithmeticos principium numeri non est numerus. Item, causa nascendi ipsa non nascitur, & ipsa ergo motus causa uel initium non mouetur. Ergo anima quæ initium motus est, non mouetur. Additur hoc quoque, Nunq̄, inquit, fieri potest: ut circa unam eandemq; rem, uno eodemq; tempore, contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniāt. Scimus aut̄ quia mouere facere est, & moueri pati est. Ei igit̄ quod se mouet, simul euenient duo sibi contraria, & facere & pati: quod impossibile est. Anima igitur non potest se mouere. Item dicit, Si animæ essentia motus esset, nunq̄ quiesceret a motu. Nihil enim est quod recipiat essentia suæ cōtrarietatem. Nam ignis nunq̄ frigidus erit, nec nix unq̄ sponte calefcet. Anima autem nōnunq̄ a motu cessat: non enim semper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ essentia motus est cuius contrarietatem receptat. Ait etiam, Anima si aliis causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit. Nihil est enim, inquit, quod eiusdem rei sibi causa sit, cuius est alii: ut medicus, ut exercitator corporum, sanitatem uel ualentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiam sibi præstant. Item dicit. Omnis motus ad exercitium sui, instrumento eget, ut singularum artium usus docet. ergo uidendum, ne & animæ ad se mouendum instrumento opus sit. Quod si impossibile iudicatur, & illud impossibile erit, ut anima ipsa se moueat. Item dicit. Si mouetur anima, sine dubio cū reliquis motibus & de loco in locum mouetur. Quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri nō posse, Non igitur anima mouetur. His quoq; addit. Si anima se mouet, necesse est ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut in loco se mouet, aut seipsam pariendo se mouet, aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. Hæc sunt enim, inquit, motus genera. Horum autem singula, quemadmodū possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet: aut in rectam lineam se mouet, aut sphærico motu in orbem rotatur. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq; in natura intelligat̄ linea, quocunq; sine sine dubio terminat̄. Si ergo per lineā terminatā anima se mouet, non semper mouet: nā cum ad finē uenerit, & inde rursus in exordium reditur, necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeūdi. Sed nec in orbem rotari potest. Quia om̄is sphæra circa aliquid

A
Effigiat ratio Aristotelis Prima

Secunda

B

Tertia

Quarta

C

Quinta

Sexta

Septima

D

Octaua

f immobi-

E immobile, quod centron uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habeat quod immobile est, & ita fit ut non tota moueatur; aut si non intra se habet, sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. Cōstat ergo ex his ait, q̄ in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut eandem & esse & non esse dicamus. Si uero seipsa consumit, non erit immortalis. Quod si se aut auget aut minuit, eadem simul & maior se & minor reperietur. Ex his talem colligit syllogismum. Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet, nullum autem motus genus quo se moueat inuenitur, non igitur se mouet.

F Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendentes utiq; esse aliquid quod a se ipso moueatur, idq; necessario esse animam, quibus probatis, enervata est prima obiectio Aristotelis. Caput .XV.

Contra has tam subtiles & argutas & uerisimiles argumētationes accingendum est, secundum sectatores Platonis: qui inceptum quo Aristoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magistri sauciare tētauerat, subruerunt. Neq; uero tam immemor mei aut ita male animatus sum: ut ex ingenio meo, uel Aristoteli resistam, uel ad sim Platoni. sed ut quisq; magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabātur, aut singula aut bina defensa ad ostētionem suorum operum reliquerunt: collecta hęc in unū continuę defensionis corpus coaceruauit: adiecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectū licebat. Et quia duo sunt quę asserere conatus est: unum, q̄ dicit nihil esse quod ex se moueatur: alterum, quo animam hoc esse nō posse confirmat: utriq; resistendum est. ut & cōstet posse aliquid ex se moueri, & animam hoc esse clarescat.

Refellit ea argumētatio Aristotelis, q̄ ostēdere uult, quicq; d moueat, id moueri ab alio. Atq; hęc diuitio ē obiectio nis primæ

G In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias: in qua enumerans aliqua quę ex se mouentur, & ostendens illa quoq; ab alio moueri, id est, a causa interius latente: uidetur sibi probasse oīa quę mouentur, etiam si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius em̄ rei pars uera est, sed est falsa conclusio. Nam esse aliqua, quę cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri, nec nos diffitemur. Non tamen omīa quę ex se mouentur hoc sustinent, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato em̄ cum dicit animam ex se moueri, id est, cum ἀντοκίνητον uocat, non uult eam inter illa numerari, quę ex se quidem uidentur moueri, sed a causa quę intra se latet mouentur: ut mouentur animalia, autore quidem alio, sed occulto: nam ab anima mouentur. aut ut mouentur arbores: quarum etsi non uidetur agitator, a natura tamen eas interius latēte constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel extrinsecus accidentem, uel interius latentem huius motus dicat autorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit instruemus. Ignem calidum uocamus, sed & ferrum calidum dicimus. & niuem frigidam, & saxum frigidū nuncupamus. mel dulce, sed & mulsum dulce uocitamus. Horum tamen singula de diuersis diuerse significant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipiemus. Quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus: contra, ferrum, non nisi ex alio calefit. Vt nix frigida, ut mel dulce sit, non aliūde contingit. saxo tamen frigus, uel mulso dulcedo, a niue uel melle proueniunt.

Sic &

Sic & stare & moueri, tã de his dicit̃, q̃ ab se uel stant uel mouent̃, q̃ de illis, q̃ **A**
 uel sistunt uel agitant̃ ex alio. Sed q̃bus moueri ab alio uel stare contingit, hæc
 & stare desistunt & moueri. Quibus aut̃ idẽ est, & esse & moueri: nunq̃ a motu
 cessant: q̃a sine essentia sua esse nõ possunt. Sicut ferrũ amittit calorẽ, ignis uero
 calere non desinit. Ab se ergo mouet̃ anima, licet & animalia uel arbores per se
 moueri uideantur. Sed illis q̃uis interius latens, alia tamen causa, id est, anima
 uel natura motum ministrat. ideo & amittunt hoc quod aliunde sumpserunt.
 Anima uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet: nulla aduenticia causa, uel
 illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cum ignem calidum dicimus, non
 duo diuersa concipimus, unum qđ calefacit, alterqđ calefit: sed totum calidũ
 secundum suam naturam uocamus. Cum niuem frigidam, cum mel dulce ap-
 pellamus: non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præstat, accipi-
 mus. Ita & cum animam per se moueri dicimus: non gemina consideratio sequi-
 tur mouentis & moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus. quia quod **B**
 est in igne nomen calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in mel-
 le, hoc necesse est de anima *αυτοκίνητον* nomen intelligi: qđ latina conuersio signi-
 ficat per se moueri. Nec te confundat, qđ moueri passiuum uerbum est. Nec si-
 cut secari cum dicitur, duo pariter considerantur, qđ secat, & quod secatur: item **C**
 cum teneri dicitur, duo intelliguntur, qđ tenet, & quod tenetur. ita hic in moue-
 ri duarum rerum significationem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. Nam se-
 cari quidem & teneri passio est, ideo considerationem & facientis & patientis
 amplectitur. Moueri autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio mouentur, **C**
 utranq̃ considerationem similiter repræsentat. de eo autem quod ita per se mo-
 uetur, ut sit *αυτοκίνητον*, cum moueri dicitur, quia ex se non ex alio mouetur, nul-
 la potest suspitio passionis intelligi. Nam & stare licet passiuum uerbum nõ es-
 se uideatur: cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut stant terræ defi-
 xæ hastæ, significat passionem. Sic & moueri, licet passiuum sonet, quando tamẽ
 nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. Et ut absolutius liqueat, non uerbo-
 rum, sed rerum intellectu passionem significari: ecce ignis cum fertur ad super-
 na, nihil patitur: cum deorsum fertur, sine dubio patitur: quia hoc, non alio im-
 pellente, nõ sustinet. & cum unum idemq̃ uerbum proferatur, passionem tamẽ
 modo inesse, mō abesse dicimus. Ergo & moueri idem in significatione est qđ
 calere. Et cum calere ferrum dicimus, uel stylum moueri: quia utriq̃ aliunde
 peruenit, passionem esse fatemur. Cum uero aut ignis calere, aut moueri anima
 dicitur: quia illius in calore, & in motu huius essentia est, nullus hic locus relin-
 quitur passioni. sed ille sic calere, sicut moueri ista dicitur. Hoc loco Aristo- **D**
 teles argutam de uerbis calumniam sarcies, Platonem quoq̃ ipsum duo, id est, **D**
 quod mouet & quod mouetur, significasse contendit, dicendo, Solum igitur qđ
 seipsum mouet, quia nunq̃ deseritur a se, nunq̃ ne moueri quidem desinit: &
 aperte illum duo expressisse proclamat, his uerbis, quod mouet & mouet̃. Sed
 uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse: sed in exercitio argutiarum
 talium conuiuentem sibi, operam sponte lusisse. Cæterum quis non aduertat,
 cum quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda: Sicut & cum dicitur

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E *ἑαυτὸν τιμωρῶμεν*, id est, se puniens, non alter qui punit, alter qui punitur. Et cū se perdere, se inuoluere, se liberare quis dicitur: non necesse est unum faciētem, alterum subesse patientem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimitur: ut qui se punit, aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicat. Sic & de *ἑαυτὸν κίνητον*, cum dicitur, seipsum mouet: ad hoc dicitur ut extimationem alterius mouentis excludat: quam uolens Platode cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nam quod semp, ait, mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum mouet aliunde: quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, necesse est. Quid his uerbis inuenitur expressius, clara significatione testantibus, non aliunde moueri quod seipsum mouet: cum animam ob hoc dicat æternam: quia seipsam mouet, & non mouetur aliunde. Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri. Nec putes qd idem moueat, idemq; moueatur: sed mouere sine alio mouente, se mouere est. Aperte ergo constitit, quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo *ἑαυτὸν κίνητον* potest non ab alio moueri. Sed ne a se quidem sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit, sed ob hoc solum seipsum mouere dicit, ne ab alio moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio (quam supra retulimus) surripienti magis apta est q̄ probanti, in qua ait, Sicut est quod mouetur & non mouet, ita est qd mouet & nō mouetur. Constat enim, qd omne quod mouetur, mouet alia: uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circumfusum sibi aerem, uel undas mouere. Quid autem est, quod non possit aliud dum ipsum mouetur impellere? Ergo si uerum non est, ea quæ mouentur alia nō mouere, nō constat illud, ut aliquid qd moueat, nec tamen moueat, inuenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus a Platone motuū prolata diuisio. Omnis motus, inquit, aut se mouet & alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uero corpora secundus refertur. Hi ergo duo motus differentia separantur, & societate iungitur. Commune hoc habent, qd & prior & secundus mouent alia. Hoc autem differunt, qd ille a se, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus quæ eruta de Platonicorum sensu fecunditate collegimus, constitit non esse uerum, omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deprecandam ulterius mouentis necessitatē stare dicitur: qui potest seipsum, ut diximus, mouere alio non mouente. Eneruatus est igitur syllogismus, quem præmissa uaria & multiplici diuisione collegerat.

H Id est, Anima principium motus est, principium autem motus nō mouetur, igitur anima non mouetur. Restat, ut quia constitit posse aliquid per se moueri, alio nō mouente, animam hoc esse doceat. Quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumēta sumamus. Homini motum, aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et quia tria sunt de quibus inquisitio ista procedit: cum neq; a corpore, neq; a permixtione præstari hoc posse constiterit: restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimatum corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendum sit: nihil est autem, quod dum immobile sit, aliud

Colligitur anima non mouetur. Restat, ut quia constitit posse aliquid per se moueri, alio nō mouente, animam hoc esse doceat. Quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumēta sumamus. Homini motum, aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et quia tria sunt de quibus inquisitio ista procedit: cum neq; a corpore, neq; a permixtione præstari hoc posse constiterit: restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimatum corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendum sit: nihil est autem, quod dum immobile sit, aliud

aliud possit mouere: igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. Sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest, ex duabus rebus motu carētibz nullus motus efficiē. sicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore, calor: aut frigus ex gemino calore nascetur. Omnis enim qualitas geminata crescit, nunquā ex duplicatis similibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessorum rerum indubitabili luce colligitur. Animal mouetur: motum autē animali aut anima præstat, aut corpus, aut ex utroque permixtio: sed neque corpus, neque permixtio motum præstat: igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse: initium autē motus, tractatus superior docuit per se moueri. Animam ergo ^{ὄντοκινῆτορ} esse, id est, per se moueri, nulla dubitatio est. ¶ Quæ in modū reliquæ Aristotelis obiectiones a Platonicijs refellant. Caput .XVI. B

Ic ille rursus obloquitur, & alia de initijs disputatione confligit. Eadem enim hic soluendo repetimus, quæ supra in ordinem obiecta digestimus. Non possunt, inquit, eadem initijs suis esse, quæ inde nascuntur: & ideo animā quæ initium motus est, non moueri: ne idem sit initium & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis & absoluta responsio est. Quia ut principia & hæc quæ de principijs procedunt, in aliquo nonnunquam inter se differre fateamur: nunquam tamen ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sunt sibi, stare & moueri. Nam si albi initium nigrum uocaretur, & siccum esset humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita est. quia usque ad contrarietatem initia & sequentia dissidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipsa nonnunquam talis differentia, qualis inter se origini progressionisque conueniat: ut est hic quoque inter motum quo mouetur anima, & quo mouet cætera. Non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se mouentem. Inter motum ergo se mouentem, & motum quo mouet cætera, quid intersit, in aperto est. Siquidem ille sine autore est, hic alijs motus autor est. Constitit ergo, neque adeo posse initia ac de initijs procreata differre, ut contraria sibi sint: nec tamen hic moderatam differentiam defuisse. Non igitur stabit principium motus, quod ille artifici conclusionem collegit. His tertia, ut meminimus, successit obiectio. Vni rei contra-
ria simul accedere non posse, & quia contraria sibi sunt mouere & moueri, non posse animam se mouere, ne eadem & moueatur & moueat. Sed hoc superiorius asserta dissoluunt. Siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quæ moueat, & quæ moueatur: quia nihil aliud est ab se moueri, quam moueri alio non mouente. Nulla est contrarietas, ubi quæ sit unum est: quia sit non ab alio circa alium, quippe cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei, ut supra retulimus, nata est occasio quarta certaminis. Si animæ essentia motus est inquit, interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentia: Ignis cuius essentia calor inest, calere non desinit. Et quia frigidum niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nun-

Repetit se-
cūda obie-
ctio Aristo-
telis, & di-
luitur.

Repetit tertia

Quarta &
ipsa dissol-
uenda repe-
titur

E $\bar{\text{c}}$ a motu cessare deberet. Sed dicat uelim, quādo a motu cessare animam suspicatur? Si mouēdo se, inquit, moueat & corpus: necesse est utiq; quando nō moueri corpus uideamur, animam quoq; intelligamus non moueri. Cōtra hoc in promptu est gemina defensio. Primum, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. Nam & cum nulla pars corporis moueri uidetur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocunq; animali auditus, uisus, odoratus, & similia: sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum nō uidetur agitari: cum incrementa membrorum, aut si iam crescendi ætas & tempus cessit, cum saltus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas & uiscera succum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum

F perpetuum corporis testetur agitatum? Et anima igitur æterno & suo motu, sed & corpus $\bar{\text{c}}$ diu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus est quæstionis. Si anima, inquit, aliis causa est motus, ipsa sibi causa motus esse non poterit: quia nihil est, quod eiusdem rei & sibi & aliis causa sit. Ego uero licet facile possim probare plurima esse, q̄ eiusdem rei & sibi & aliis causa sint: ne tamē studio uidear omnibus quæ asserit obuiare, hoc uerum esse concedam: quod & pro uero habitum, ad asserendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & causam uocamus. De causa post uidebimus. Interim constat, omne initium inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quamcunq; rem ab initio suo proficiscit, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris non potest non calere. Ignem ipsum de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouentemq; discretio: sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficient. De causa uero, quoniam spontanea conuiuientia concessimus, ne quid eiusdem rei & sibi & aliis causa sit, libenter acquiescimus, ne anima quæ aliis causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. His enim causa motus est, quæ nō mouerentur, nisi ipsa præstaret. Illa uero ut moueatur, non sibi ipsa largitur: sed essentiæ suæ est, qd mouetur. Ex hoc quæstio quæ sequitur absoluta est. Tunc enim forte concedam, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur, quando aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uero hoc nec scurrilis iocus sine damno uerecundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa inter se latente moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. Multoq; minus hæc in anima quærenda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & alias ultra cæteros serius, similis cauillati est. Si mouetur, inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locū mouetur: ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur, & in hoc exercitio sæpe uersatur, quod fieri non uidemus: non igitur anima mouetur. Contra hoc nullus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius deniq; in eum similis interrogatio requirenda est. Moueri arbores dicis? quod cum (ut opinor) annuerit, pari dica-

Obiectio
quia repe-
tis ut diluat

Soluitur se-
xta argu-
mentatio ari-
stotelis.

Refellit ob-
iectio, vii.

citate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autem uidemus per seipsas facere non posse, igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento ferium facere possimus, postquam diximus, ergo arbores non mouentur, adiciemus, sed mouentur arbores, non igitur omnia quae mouentur etiam de loco in locum mouentur, & ita finis in exitium sanae conclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animae negemus, ut motu essentiae suae conueniente moueatur? Haec & alia ualide dicerentur, etiam si hoc motus genere moueri anima non posset. Cum uero & corpus animae accessu, & a corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moueri? Quod autem non saepe sub uno tempore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturae: quae ad animalis uitam certis uinculis continendam, tantum animae iniecit corporis amorem, ut amet utroque iuncta est: raroque contingat, ne finita quoque lege temporis sui moerens & inuita discedat. Hac quoque obiectione, ut arbitror, dissoluta, ad eas interrogationes quibus nos uidetur urgere ueniamus. Si mouet, inquit, se anima, aliquo motus genere se mouet. Dicendum ne est igitur animam se in locum mouere? ergo ille locus aut orbis aut linea est. An se pariendo seu consuetudine mouet? Se ne auget aut minuit? Aut proferatur in medium aut aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis haec interrogationum molestia congeries, ex una eademque defluit male conceptae definitionis astutia. Nam quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri, omnia haec motuum genera in anima quaerit, in quibus aliud quod mouet, aliud est quod mouetur: cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est motus & moti. Quis est igitur, dicit aliquis, aut unde intelligitur animae motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicente uel Tullio. Quinetiam caeteris quae mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Quanta sit autem uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur, facile reperies, si rei inuisibilis motum sine autore, atque ideo sine initio, ac sine fine prodeuntem, & caetera mouentem, mente concipias: cui nihil similius de uisibilibus, quam fons potuerit reperiri: qui ita principium est aquae, ut cum de se fluuios & lacus procreet, a nullo nasci ipse dicatur. Nam si ab alio nasceretur, non esset ipse principium. Et sicut fons non facile semper deprehenditur, ab ipso tamen qui funduntur, aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais, & ut illorum rapiditatem uidendo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurras ad fontem, & hunc omnem motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, seu diuina seu terrena sint, considerando, quaerere forte autorem uelis, mens tua ad animam quasi ad fontem recurrat: cuius motum etiam sine corporis ministerio testantur cogitationes, gaudia, spes, timores. Nam motus eius est boni malique discretio, uirtutum amor, cupido uitiorum, ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum meatus. Motus enim eius est, quicquid irascimur, & in feruorem mutuae collisionis armamur, unde paulatim procedens rabies fluctuat praeteritorum. Motus

A

B

Octauae obiectionis dilutio.

C

Quibus anima motibus agitur.

D

f iij eius est

E eius est, q̄ in desideria rapimur, q̄ cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione gubernentur, proueniunt salutare: si destituantur, in præceps & rapiunt & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos mō sine ministerio corporis, modo p̄ corpus exercet. Si uero ipsius mundanæ animæ motus requires: cœlestem uolubilitatem, & sphærarum subiacentium rapidos impetus intuere, ortum occasum ue solis, cursus siderum uel recursus: quæ omnia anima mouente proueniunt. Immobilem uero eam dicere, quæ mouet omnia, Aristoteli non conuenit, qui quantus in aliis sit, probatum est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quæ ratio manifeste non moueat.

¶ Scipionem ab auo suo Africano, tam ad otiosas q̄ negotiosas uirtutes incitatum fuisse. Tū de tribus philosophiæ partibus, quorū nullā Cicero intactam præteriret. Cap. .XVII.

F Docto igitur atq̄ asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio eius utendū sit, in hæc uerba mādāt & præcipit. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitat & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq̄ ocyus faciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt contemplans, q̄ maxime se a corpore abstrahet. Nanq̄ eorum animi qui se corporis uoluptatibus dederunt, earumq̄ se quasi ministros præbuere, pulsusq̄ libidinum uoluptatibus obediētium, deorum & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi, circum terram ipsam uoluantur, nec hunc in locum nisi multis agitati seculis reuertuntur. In superiore huius

G operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse uirtutes: illas philosophis, has Rerump. rectoribus conuenire: utraq̄ tamen exercentem facere beatum. Hæc uirtutes interdum diuiduntur, nonnunq̄ uero miscent, cum utrarūq̄ capax & natura & institutione animus inuenitur. Nam si quis ab omni quidē doctrina habeatur alienus: in Rep. tamen & prudens, & temperatus, & fortis & iustus sit: hic a feriatis remotus, eminet tamen actualium uigore uirtutū: quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si quis uero insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum: sed solum optima conscientiæ dote ereptus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitium diuinæ disputationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorum, is quoq̄ ad cœli uerticē otiosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agendi & disputandi perfectione sublime sit, & cœlum utroq̄ adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus

H nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunq̄ deseruit, semper exercuit. In secundo Pythagoras: qui agendi nescius, fuit artifex differendi, & solas doctrinæ & cōscientiæ uirtutes secutus est. Sint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycurgus & Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq̄ alii, qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum Reip. præstiterūt. Soli enim sapientiæ otio deditos, ut abunde Græciā tulit, ita Roma non nesciuit. Quoniam igitur Africanus noster, quem modo auus præceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina uiuendi regulam mutuatur, & statum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur. sed ut in castris locato & sudanti sub armis primum uirtutes politicæ suggeruntur, his

tur his uerbis, Sūt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Deinde quasi non minus docto quæ forti uiro philosophis apta subduntur, cum dicitur, Idque ocyus faciet, si iam tunc cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt contemplans, quæ maxime se a corpore abstrahet. Hæc enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philosophantibus appetendā. Ex qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus, ut alienam sarcinā (in quantum patitur natura) despiciant. Et facile nunc atque opportune uirtutes suadet: postquam quanta, & quæ diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus poena sancit, ideo in conclusione operis poenam sancit extra hæc præcepta uiuentibus. Quem locum Hermagoras ille Platonius copiosius executus est, secula infinita dinumerans, quibus nocētum animæ in eisdem poenas sæpe reuolutæ, sero de tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est coelum, tandem impetrata purgatione remeare. Necessesse est enim omnem animam ad originis suæ sedem reuerti. Sed quæ corpus tantum peregrinæ incolunt, cito post corpus uelut ad patriam reuertuntur. Quæ uero corporum illecebris ut suis sedibus inhærent, quanto ab illis uiolentius separantur, tanto ad supera serius reuertuntur. Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis, quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cum de incorporeis sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. Nam illa ad uirtutes amoremque patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia: Cum uero uel de sphaerarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deque principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisque terrestribus, & Oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum, physicæ secreta commemorat. At cum de motu & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusque essentiam nullius sensus, sed sola ratio deprehendit, illic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Vere igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

Tres philosophiæ partes

FINIS EXPOSITIONIS IN
SOMNIVM SCIPIONIS.

f v Macro